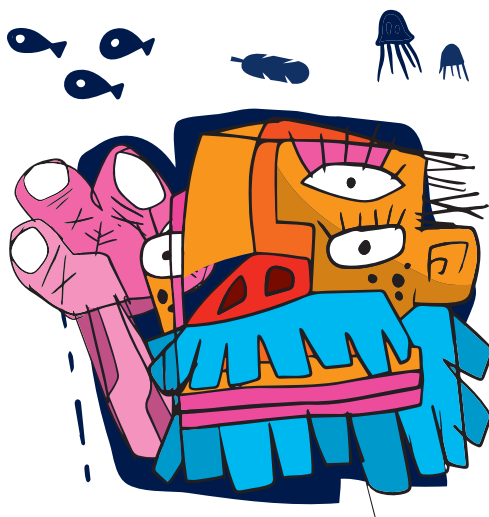

NEPOZABEK

življenje med sencami dedkovega spomina

BESEDILO **PETER KUS, URŠA ADAMIČ**

REŽIJA **PETER KUS**

DRAMATURGIJA **URŠA ADAMIČ**

LIKOVNO OBLIKOVANJE PREDSTAVE **NATAN ESKU**

KOSTUMOGRAFIJA **ZDENKA LACINA**

GLASBA **PETER KUS**

ODRSKI GIB **MIHA ARH**

OBLIKOVANJE LUČI **IGOR ELEK**

IZDELAVA LUTK **NATAN ESKU, TONČICA KNEZ**

IZDELAVA REKVIZITOV IN SCENOGRAFIJE **SINIŠA ARDALIČ,**

MITJA JERIČ, ALEŠ KUZMA, PETER KUS, JURIJ KUS

IZDELAVA KOSTUMOV **ZDENKA LACINA, MAJA MARKOVIČ, TONČICA KNEZ**

IGRAJO **IVICA LUČIĆ, KRISTINA FANČOVIČ, ALEKSANDRA COLNARIĆ**

PRODUKCIJA **DJEČJE KAZALIŠTE BRANKA MIHALJEVIČA OSIJEK**

KOPRODUKCIJA **ZAVOD KUSKUS**

PODPORA PROJEKTA **MINISTRSTVO ZA KULTURO REPUBLIKE HRVAŠKE, MINISTRSTVO ZA KULTURO REPUBLIKE SLOVENIJE, MESTNA OBČINA LJUBLJANA**

Predstava traja 45 minut in je primerna za starejše od 6

KONTAKT w/ peterkus.net e/ info@peterkus.net m/ +386 41 657 860

O PREDSTAVI SO ZAPISALI:

"To je svet domišljije, občutij, razmišljanja in ustvarjalnosti, ki hkrati daje priložnost, da povečamo občutljivost najmlajših in jih (na)učimo, kako se povežejo s svojimi dedki in babicami, ki so prav tako začeli pozabljati." **Narcisa Vekić, [Glas Slavonije](#), 5. 11. 2018**

"Izvrstna glasba in napevi, ki gredo v uho, so le še dodatno povečali pozornost otrok. Če k temu dodamo še uporabo različnih zvokov, ki se dramaturško umeščajo v prizore, je vtis popoln." Alen Biskupović, www.kazaliste.hr. **5. 11. 2018**

"... vrhunska je igra Ivica Lučića, ki se pred nami v hipu spremeni v neogljenega starca, se pri tem vrne v svoje mlade dni ter naposled izgine v nekem svojem svetu." **[Kritikaz](#), 5. 6. 2019**

KRATKA PREDSTAVITEV VSEBINE

V stanovanju v mestu živi dedek. Že dolgo je sam. Ima hčerko in vnukinjo Lučko, ki živita blizu njega in ga pogosto obiskujeta.

Zadnje čase ima dedek težave: pozabljiv je, vidi stvari, ki jih ni, čudno se obnaša in nikomur ne zna pojasniti, zakaj je tako. Nekaj je narobe z njegovo glavo. Medtem ko Lučkino mamo dedkovo obnašanje vse bolj skrbi, se zdi Lučki zanimivo in vživi se v njegov svet nenavadnih idej in preblikov. Včasih, kadar dedek stori kaj zares čudnega, se ga tudi ustraši. Zelo ga ima rada, saj jo je vedno zabaval, se z njo igral, gledal risanke in ji pripovedoval zgodbe. Ni ji všeč, da se jih zdaj ne spomni več, da mu zmanjka besed in ne zna nič več povedati do konca.

Dedek se med staranjem in svojo napredujočo boleznijo postopoma začne vračati v svoje otroštvo. Lučka po drugi strani odrašča in tako se njuni poti v nekem trenutku prekrížata. Doživeto se igrata drug z drugim, kot dva otroka in njuna domišljija se preplete v skupni pustolovščini. Otroci, tako kot dementni stari, živijo v trenutku sedanjosti - preteklost in prihodnost jih ne zanimata. Lučka zdaj dedka ne vidi več kot dedka, ampak kot prijatelja, kot neučakanega, živega in včasih prestrašenega otroka, ki živi v telesu starca, ki raste in se razvija proti svojemu začetku.

Lučka (Kristina Fanočvić) in dedek (Ivica Lučić) med igro

Lučka sčasoma intuitivno prepozna dedkovo bolezen, jo razume in se z njo sooči bolje kot njena mama. Medtem ko se mama zlomi pod težo bremena skrbi za dedkovo zdravje, jo Lučka prepriča, da mora na bolezen gledati drugače: namesto da dedka poskuša zadrževati v običajnem svetu in ga ocenjevati skozi svoje oči, bi se morala sama vživeti v nenavadni psihološki svet njegove bolezni. V njem je dedek doma in nič več ga ne bo pripeljalo nazaj. Čeprav življenje z demenco ugaša, le-ta ni izguba temveč sprememba.

STROKOVNI OPIS DEMENCE ALI ALZHEIMERJEVE BOLEZNI

Beseda demenca prihaja iz latinščine in pomeni »upadanje duha in razuma«. De kot nasprotnost, upadanje in *mens* kot duh in razum.

Klinično z besedo opisujemo napredujoč in kroničen sindrom možganov, ki je posledica različnih bolezni. Več kot polovica demenc je posledica Alzheimerjeve bolezni, pogosti sta tudi demenca z Lewyjevimimi telesci in frontotemporalna (sprednji del možganov) demenca.

Fiziološko so ob nastopu demence vidne spremembe na možganskih celicah imenovanih nevroni. Posledice degeneracije možganskega tkiva so motnje spomina, mišljenja, orientacije, prepoznavanja, razumevanja, računskih in učnih sposobnosti ter govorjenja, izražanja in presoje.

Vzrok za nastanek fizioloških sprememb je neznan, dejstvo pa je, da s staranjem pojavnost demence strmo raste.

Alzheimerjeva bolezen

Zboli 5-10% vseh starejših od 65 let, le 10% bolnikov je mlajših od 65 let. Med ljudmi, ki so stari med 80 in 90 let je bolnikov z demenco 20-45%. Kljub temu visoka starost še ne pomeni, da nam neizogibno grozi Alzheimerjeva bolezen.

Začetni stadij bolezni se kaže kot neopazne motnje spomina predvsem na sveže dogodke.

Bolniki so razmeroma urejeni, prevladujejo težave s pozabljivostjo, z zbranostjo, s slabšo časovno orientacijo.

Kljub hujšim spominskim motnjam osebe z demenco težave zanikajo, upirajo se vsaki spremembi, interesni krog se jim oži, zmanjša se sposobnost abstraktnega mišljenja in drugih višjih možganskih dejavnosti, spremenijo se osebne poteze. Pogosto so vznemirjeni, lahko se pojavijo tudi halucinacije, stanja delirija, zaposlitveni nemir in celo epileptični napadi.

V zadnjem stadiju bolezni so bolniki povsem nebogljeni in v celoti odvisni od pomoči okolice.

Bolezen se v telesu kaže kot krčenje ali atrofija velikih možganov. Teža možganov pogosto pade iz 1300g na manj kot 1000g, toda samo krčenje ni dovolj za postavitev diagnoze.

Glavne značilnosti bolezni so spremembe možganskega tkiva. Prva značilnost je, da znotraj živčnih celic prekomerno nastajajo proteinski skupki imenovani neurofibrilarne pentlje, ki celicam zmanjšujejo trdnost. Pogosteje nastajajo na možganskem predelu imenovanem hipokampus, kjer celicam preprečujejo pretvarjanje doživetij v stalne spomine.

Druga značilnost je, da med celicami nastajajo dolge verige zaporedno vezanih sladkorjev. Ti so posledica celičnega obnavljanja in so prisotni tudi v zdravih možganih. Ob njihovem razpadu nastanejo toksični amiloidi beta, ki jih zdravi možgani razgradijo in izločijo, ob bolezni pa se kopičijo v tkivu in razgrajujejo živčne povezave med nevroni.

Bolezen ni ozdravljiva, a lahko lajšamo nekatere posledice bolezni. Prvi način je uporaba obližev, ki vsebujejo različne koncentracije zaviralcev acetilholin esteraze. To je encim, ki v telesu razgrajuje acetilholin, ki ga živčne celice, ki pri razvoju bolezni propadajo, potrebujejo za prenos informacije med celicama. Z zdravili, ki zavirajo delovanje acetilholin esteraze,

se tako v telesu poveča koncentracija acetilholina, torej je prenos informacij med nevroni učinkovitejši. S tem lahko zadržimo napredovanje bolezni za 6 do 12 mesecev. To zdravljenje je priporočljivo in učinkovito predvsem pri začetnih in srednje napredujočih oblikah bolezni.

Kadar bolezen spremljajo izrazita vznemirjenost, depresivnost, blodnjava prepričanja ali halucinacije, lahko bolezen lahko zdravimo tudi z antidepressivi, antipsihotiki in benzodiazepini.

Še ne dokazano naj bi se ogroženost za razvoj bolezni zmanjšala tudi ob uporabi protivnetnih učinkovin, izvlečki Ginka, vitaminom E in drugimi učinkovinami.

Pomembno je, da zdravljenje vedno spremlja tudi primerno čuteč odnos do bolnika s spodbujanjem preostalih intelektualnih sposobnosti.

DEMENCA V PREDSTAVI NEPOZABEK

Medicina poskuša bolezen demence racionalizirati, jo razstaviti v strokovne opise in se s tem varovati pred nelagodjem eksistencialne teme, ki jo prinaša. Čeprav v demenci človek odpotuje v kraj, ki mu težko sledimo, smo ustvarjalci predstave *Nepozabek* iz kaosa dedkovega dementnega uma poskusili narediti zgodbo. V predstavi smo se trudili pokazati njegovo notranje doživljanje in stiske ter pokazati zlom običajnega dojetanja realnega sveta in samozavedanja v njegovi glavi.

V predstavi spremljamo dogodke, ki se zgodijo ob treh rojstnih dnevih, ko dedek praznuje 73, 75, 77 in 82 let. V njih lahko skozi umetniško upodobitev, ki si dopušča nekaj svobode, opazujemo postopno napredovanje demence ali Alzheimerjeve bolezni in njena značilna stanja. Dedek ima sprva težave s **spominom**:

- pozabi ali založi kakšno običajno stvar v stanovanju, npr. budilko najde v hladilniku. Da bi si pomagal, ima po stanovanju razporejene lističe, ki ga opominjajo na posamezna opravila. Bolniki z demenco lahko z natančnim organiziranjem svojega življenja in predvidevanjem vsakodnevnih opravil, v prvi fazi demence še nekaj časa ohranijo samostojno življenje,
- dedku peša kratkoročni spomin in ne ve, kateri dan ali letni čas je. Izgubi se v času, čeprav se še lahko spomni oddaljenih dogodkov,
- izgublja se v tudi v prostoru in npr. v trgovino odide kar skozi hladilnik,
- pomeša uporabnost vsakdanjih predmetov, tako da se njegovo stanovanje spremeni v „nerealistični kabinet“. Razprti dežnik postane kabina za tuširanje, televizor je hkrati pralni stroj, glavnik je brivnik, kosilo si skuha iz najbolj nemogočih sestavin, ipd.

Demenca nam vsem zastavlja vprašanje kdo smo sploh ljudje, če izgubimo spomine.

Dedek na trenutke postaja izgubljen in paranoičen, spremembe v njegovem **razpoloženju** pa so vse večje in bolj dramatične. Postane nagle jeze, ki je ne zna razložiti in se prereka s hčerko ter s svojimi reakcijami prestraši Lučko.

Naenkrat **ne prepozna samega sebe** oz. svoje podobe v zrcalu. Samega sebe vidi v čudni, deformirani obliki, ki skozi predstavo postaja vse bolj abstraktna. Prav tako ne prepozna vedno svojih bližnjih in hčerko v nekem trenutku zamenja za ptiča.

Dedek (Ivica Lučić) se v ogledalu prepozna v podobi, ki je lik, ki je nastal v njegovi glavi

Zanimiv eksperiment, ki nakazuje postopno deformacijo samopodobe bolnikov z demenco, je uspel ameriškem slikarju Williamu Utermohlenu (1933 - 2007), ki so mu demenco diagnosticirali že pri 61-ih letih. V naslednjih petih letih je, vse dokler je še lahko risal, ustvaril serijo avtoportretov, ki nakazujejo pretresljiv razkroj lastne osebnosti. Prvi avtoportret na spodnjih slikah je ustvaril pri 34-ih letih, naslednje pa je narisal med 61. in 66. letom. Na prvi izmed njih je njegov obraz še razpoznavno on sam, četudi z izrazom, polnim strahu. Kmalu pa se njegova podoba deformira, izgubi se prostorska orientacija, postane abstraktna in brezbarvna.

Avtoportreti Williamu Utermohlenu: prvega je narisal pri 34-ih letih, naslednje pa od leta 61 dalje, po tem, ko so mu diagnosticirali Alzheimerjevo bolezen.

Dedek ima čedalje večje probleme tudi z izražanjem in **jezikom**:

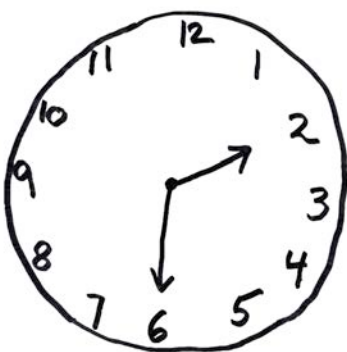
- sprva ne najde pravih besed, da bi se izrazil ali pa ne zmore zaključiti zgodbe, ki jo začne pripovedovati. Raje se prepusti prostim asociacijam, kot npr. pri pripovedovanju zgodbe o počitnicah na morju in vožnji z gliserjem, med katero je medvedek padel v vodo,
- sčasoma ne zna več izgovarjati besed in le še povezuje nesmiselne zloge,
- njegova sposobnost govora bo sčasoma povsem zamrla in potopil se bo v molk. S tem bo izgubil tudi vez s svetom. Zaprl se bo vase, kot se zgodi proti koncu predstave.

Ko se otrok nauči govoriti, skozi besede vzpostavi odnos do sveta okoli sebe. Demenca pa vzame jezik, tj. mrežo simbolov, s katero smo ljudje povezani s svetom. Razveže in razstavi jezik, s tem pa osebnost človeka in svet okoli njega. Ker sveta oboleli ne zmore več zajeti z jezikom, ta zanj povsem izgubi obliko, njegov jezik pa se razgradi v prazne zvoke.

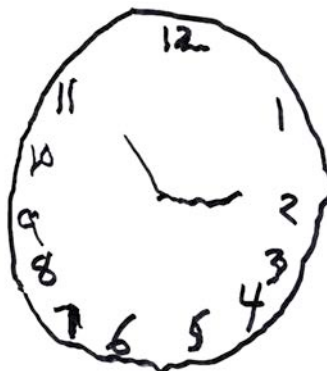
V določenih trenutkih, ko dedku odpove kratkoročni spomin in se ne more spomniti dogodkov iz preteklosti, mu pomagajo **zvoki in glasba**: npr. zvok šumenja semen ga spomni na morske valove, piskanje čajnika na galebe, mikser za smetano pa na brnenje gliserja. Glasbeni spomin je vezan na centre v možganih, ki jih demenca prizadene najkasneje. Zato se lahko bolniki spomnijo določenih dogodkov le tako, da zaslišijo zvoke, ki so z njimi povezani. Spomnili se bodo tudi pesmi iz svojega otroštva, čeprav so že izgubili sposobnost govora. To se zgodi tudi ob zadnji pesmi v predstavi, ki jo zapojejo ob dedkovi rojstnodnevni torti.

Hkrati s psihološkimi problemi, pa začnejo nazadovati tudi dedkove **telesne funkcije**. Spremeni se njegova hoja, gibanje je vse bolj oteženo, drugače stoji, spremeni se njegov pogled. Človek v demenci postane druga oseba, sestavljena iz ostankov tistega, kar je nekoč bil.

Posamezni časovni preskoki med dedkovimi rojstnimi dnevi so ponazorjeni z animirano uro, ki se popači na različne načine. Podoba je vzeta iz uveljavljenega **testa risanja ure**, ki ga psihiatri uporabljajo za hitro identificiranje demence. Oboleli zaradi popačenih prostorskih predstav ni več sposoben narisati ure ter vanjo postaviti kazalcev in številčk. Glede na popačenost ure pa lahko ugotovimo tudi približno stopnjo napredovanja bolezni.

običajna ura

začetek demence

pozna faza demence

Med likoma Lučke in dedka poskuša predstava vzpostaviti metaforiko **luči in teme**. V dedkovem umu se začnejo ustvarjati sence. Te so odsev črnih proteinskih plakov, ki jih bolezen ustvari v njegovih možganskih celicah. Počasi bo njegov um prekrila tema. Ponazoritev tega je tudi podoba vrča vode z mehurčki zraka (kot spomini), v katero mama vlije črnilo: "V možganih nastane neka temna stvar, ki se širi kot črnilo v vodi in prekrije vse mehurčke. Črnilo se razliva in širi ter na koncu pokrije cel vrč. Spomini tako polagoma tonijo v temo, možgani ne morejo več misliti in človek ne prepozna več stvari okoli sebe. Na koncu ne ve več niti kdo je niti kaj počne."

Lučka je v predstavi prisposoda svetlobe in je nasprotje temi dedkove bolezni. S tem predstava odpira vprašanje **smrti** in jo poskuša osmisliti v dožemanju otrok. Če bi bilo ves dan svetlo, potem bi nam manjkale sence in tema noči. Brez noči ne bi hrepeneli po svetlobi dneva in zato, ker vemo, da se bo stemnilo, bomo še bolj cenili veselje, ki nam ga prinaša dan!

IZHODIŠČA ZA POGOVOR IN DELO V ŠOLI

(učna priprava za 1. - 4. razred OŠ)

Metode:

pogovor, pisanje, likovno ustvarjanje

Oblike:

frontalna, individualna

Predmeti:

slovenščina, likovna vzgoja, biologija

Cilji:

učenci

- spoznajo bolezen demence,
- razumejo težave, ki jih imajo obolele osebe in njihove družine,
- soočijo se s problemi staranja,
- spregovorijo o svojih izkušnjah in jih poskusijo osmisliti.

Didaktična izvedba

UVOD IN MOTIVCIJA:

Z učenci poskušamo obnoviti predstavo in se spomniti čimveč prizorov, ki smo jih videli v njej. Povežemo jih v zgodbo.

VODENI POGOVOR:

- Učencem pojasnimo, kaj se dogaja z dedkom v določenih prizorih in skozi to predstavimo značilnosti bolezni demence.
- Spodbudimo jih, da se spomnijo na svoje dedke in babice. Ali je kakšen izmed njih podoben dedku iz predstave?
- Kakšen je njihov odnos z dedki in babicami, kaj počnejo skupaj, kdaj se obrnejo na njih, zakaj jih imajo radi?
- Razložimo jim posamezne probleme staranja in jim pojasnimo, kako se lahko z njimi soočijo in kaj naj storijo v določenih situacijah.

DEJAVNOSTI:

- Spomnijo se na kakšen trenutek (dogodek, izlet, potovanje, ipd.), ki so ga preživeli z dedkom ali babico.